

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	
Изходящ №	дата 201 г.
Входящ № 768	дата 04.09. 2016 г.
София 1113, бул. Шипченски проход № 52, бл. 17 тел.: 02/ 979 29 98 ; факс: 02/ 870 21 91	

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.и.н. ВАЛЕРИ СТОЯНОВ

за хабилитационния труд на гл. ас. д-р СТРАХИЛ ПАНАЙОТОВ, участник в конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“ към Секция „Помощни исторически науки и информатика“ на Института за исторически изследвания при БАН.

Хабилитационният труд на д-р СТРАХИЛ В. ПАНАЙОТОВ, публикуван в съавторство с проф. MARKHAM J. GELLER под заглавие „*Mesopotamian Eye Disease Texts. The Nineveh Treatise*“ (Berlin–Boston: Walter de Gruyter, 2020), съставлява десетия том от авторитетната научна поредица „*Die babylonisch-assyrische Medizin in Texten und Untersuchungen*“. Монографията е посветена на критичното издание, превода и историко-филологическия анализ на клинописните текстове, известни в науката като „Ниневийски трактат за очните заболявания“ – един от най-значимите медицински корпуси, съхранени в библиотеката на цар Ашурбанипал (681-669 г. пр. Хр.).

Трудът се вписва в дългогодишните международни изследвания върху месопотамската медицина, като съществено ги надгражда. За първи път корпусът от текстове, посветени на очните заболявания, е представен като единно произведение чрез критично установяване на текста, реконструкция на неговата композиция, английски превод и подробен научен коментар. По този начин авторите преодоляват ограниченията на предходните публикации, които разглеждат отделни клинописни фрагменти изолирано, без опит за възстановяване на първоначалната структура на трактата.

Научната значимост на монографията произтича както от характера на използвания изворов материал, така и от избрания изследователски подход. Медицинските клинописни текстове спадат към най-сложните паметници на академичната книжовна традиция. Тяхното изучаване изисква едновременно владение на клинописната писменост, историческата граматика на академичния език, палеографията, текстологията и историята на древната медицина. Следователно представеният труд следва да бъде оценяван не само като филологическо издание на исторически извори, но и като интердисциплинарно изследване, съчетаващо методите на асир(и)ологията, история на науката и медицинската хуманитаристика.

Монографията се отличава с ясно формулирана научна цел – реконструкция на Ниневийския трактат за очните заболявания въз основа на всички достъпни клинописни свидетелства, тяхното критично издание и историко-филологическо осмисляне. Тази цел е последователно реализирана чрез систематична работа върху оригиналните паметници, внимателно съпоставяне на вариантите четения и подробно аргументиране на предложените текстови решения. Резултатът е издание, което значително разширява изворовата база за бъдещите изследвания върху медицинската традиция на древна Месопотамия.

От предговора на книгата се установява, че СТРАХИЛ ПАНАЙОТОВ е осъществил колацията на практически всички използвани клинописни паметници, изготвил е транслитерацията, транскрипцията, първоначалния превод и значителна част от филологическия коментар, а също индексите, глосарите и фототаблата. Тези дейности представляват същинската основа на всяко критично текстово издание и свидетелстват за определящото участие на кандидата в подготовката на монографията.

Особено внимание заслужава въведението, в което са формулирани както историята на проблема, така и методологическите принципи на изследването. Авторите разглеждат мястото на трактата в системата на месопотамската медицинска книжнина, проследяват историята на неговото изучаване и аргументират основанията за предложената реконструкция на текста. По този начин читателят получава необходимата научна рамка, в която следва да бъдат възприемани публикуваните текстове и техният коментар.

Изворовата база е впечатляваща по своя обем и по начина, по който е била обработена. Изследването обединява всички известни към момента клинописни свидетелства, принадлежащи към разглеждания трактат, независимо от тяхната степен на запазеност. Това позволява отделните фрагменти да бъдат разглеждани не като самостоятелни текстове, а като части от един по-голям композиционен замисъл. Именно този подход представлява една от най-съществените методологически новости на труда.

При реконструкцията на текста д-р ПАНАЙОТОВ прилага последователно принципите на критичната текстология. Всеки фрагмент е анализиран в контекста на останалите свидетелства, като се отчитат вариантните четения, палеографските особености и състоянието на съответната табличка. Предложените реконструкции не са механичен резултат от съпоставяне на паралелни пасажки, а се основават на комплексен филологически анализ, съчетаващ езикови, текстологически и исторически аргументи. Това придава на критичното издание висока степен на надеждност и научна убедителност.

Съществено достойнство на монографията е и ясното разграничаване между сигурно засвидетелствания текст и хипотетично възстановените места. Авторите последователно отбелязват степента на достоверност на всяка реконструкция и подробно мотивират направените текстови решения. Подобен научен подход е особено важен при работа с фрагментарно запазени клинописни паметници и свидетелства за висока методологическа култура.

В методологическо отношение монографията съчетава най-добрите традиции на европейската школа по асир(и)ология с възможностите на съвременната текстологична практика. Резултатът е издание, което отговаря на високите международни стандарти за публикация на клинописни текстове и има всички качества да се утвърди като основно референтно изследване върху Ниневийския трактат за очните заболявания.

* * *

Централно място в оценката на представения хабилитационен труд следва да заеме неговият текстологичен и филологически принос. Именно в тази насока монографията

предлага най-съществените оригинални резултати и демонстрира високата научна компетентност на авторите. В основата на изследването стои стремежът не просто да бъдат публикувани известните клинописни паметници, а да бъде възстановен в максимално възможната степен първоначалният облик на Ниневийския трактат за очните заболявания като единно произведение.

Реализирането на подобна задача предполага преодоляването на редица трудности, произтичащи от състоянието на изворовия материал. Повечето текстове са достигнали до нас във фрагментарен вид, съхраняват множество лакуни и принадлежат към различни преписи на един и същ текст. Това изправя изследователя пред необходимостта да извърши едновременно палеографски анализ, филологическа интерпретация и текстологична реконструкция. Именно в успешното съчетаване на тези три равнища се проявява една от най-големите научни стойности на монографията.

Съществен принос на труда представлява реконструкцията на вътрешната структура на трактата. По този начин се разкрива системният характер на месопотамската медицинска традиция и се преодолява дълго съществувалото схващане, че подобни текстове представляват механични сборници от рецепти и заклинания.

Не по-малко убедителен е филологическият коментар, който съпровожда критичното издание. Той не се ограничава с езиковото обяснение на отделни думи или граматични форми, а разглежда терминологията в нейния културен и медицински контекст. Особено внимание е отделено на названията на очните заболявания, диагностичните наблюдения, терапевтичните процедури и използваните лекарствени средства. Така текстът се превръща в ценен извор не само за историята на академичния език, но и за историята на медицинските знания в древния Близък изток.

Трябва да се подчертае и още едно качество на труда – неговата терминологична последователност. В целия текст авторите използват единна система за предаване на академичните термини, което осигурява прецизност на анализа и улеснява бъдещите сравнителни изследвания. Особено полезни в това отношение са глосарите и индексите, които превръщат монографията в надежден справочен инструмент за специалистите.

Като цяло текстологичният и филологическият анализ е най-силната страна на представения хабилитационен труд. Именно тук се проявява неговата научна новост и международното му значение. Монографията не само обнародва един важен корпус от клинописни текстове, но предлага съвсем нов модел за тяхното критично обработване и историческо осмисляне. Поради това тя има всички основания да бъде разглеждана като референтно издание, върху което ще стъпват бъдещите изследвания на месопотамската медицина и клинописната текстология.

* * *

Представеният труд съдържа ясно открити научни приноси. Те произтичат както от публикуването на нови или недостатъчно известни изворови материали, така също и преди

всичко от начина, по който тези материали са обработени, интерпретирани и включени в цялостна научна концепция.

На първо място следва да се открие осъществяването на първото цялостно критично издание на Ниневийския трактат за очните заболявания. Досегашните публикации разглеждат отделни таблички или ограничени групи текстове, докато настоящият труд реконструира трактата като единно произведение, възстановява неговата вътрешна композиция и предлага последователно критично установяване на текста. По този начин се преодолява една от съществените празноти в изучаването на месопотамската медицинска литература.

Втори важен принос представлява изясняването на структурата и съдържанието на един от основните медицински трактати от библиотеката на Ашурбанипал. Чрез филологически и текстологичен анализ се демонстрира, че разглежданият корпус притежава ясно изградена вътрешна организация, основана на последователно описание на симптомите, диагностичните наблюдения и терапевтичните процедури. Това допринася за по-точното разбиране на начина, по който е била организирана медицинската наука в Новоасирийския период.

Особено значение има приносът към изучаването на медицинската терминология. Подробният анализ на академските названия на очните заболявания, лечебните практики и използваните лекарствени средства разширява възможностите за сравнителни изследвания върху развитието на медицинските знания в древния Близък изток и върху връзките между месопотамската, египетската и гръко-римската традиция. В този смисъл монографията представлява принос не само във филологически план, но и към историята на медицината като интердисциплинарна научна област.

Ролята на кандидата в това отношение е значителна. Той е осъществил същинската научна работа при подготовката на критичното издание. Това предполага непосредствено изследване на оригиналните клинописни паметници, задълбочени познания по академския език, палеография и текстология, както и способност за самостоятелно решаване на сложни филологически проблеми. Ето защо приносът му не би могъл да бъде разглеждан само като спомагателен или редакторски. Напротив, той обхваща основните етапи на научното дирене и има определящо значение за окончателния облик на монографията.

Трябва да се отбележи още, че представеният труд не е изолиран резултат, а закономерно продължение на дългогодишните изследвания на д-р ПАНАЙОТОВ върху месопотамската медицинска литература. Както се вижда и от представената справка за научните приноси, разработването на Ниневийския трактат е свързано с предходните му публикации върху медицинските каталози, специализираната терминология и структурата на клинописната медицинска традиция. Следователно книгата обобщава и развива една последователна научноизследователска програма, резултатите от която са получили вече международно признание.

* * *

Високата научна стойност на монографията не пречи да се направят някои препоръки, които следва да се възприемат като насоки за бъдещо развитие на изследванията, а не като възражения срещу представения труд.

На първо място, би било полезно в бъдещи издания да бъде разширен сравнителният анализ на Ниневийския трактат с останалите специализирани медицински серии от библиотеката на Ашурбанипал. Макар в книгата да се посочват множество текстови и терминологични паралели, тяхното систематизиране в отделен синтетичен раздел би позволило още по-ясно да се очертае мястото на трактата в общата структура на месопотамската медицинска традиция.

На второ място, предвид интердисциплинарния характер на изследването, на места би било желателно да има по-подробно обсъждане на медицинската интерпретация на отделните диагнози и терапевтични практики. Подобно разширяване би улеснило възприемането на резултатите от специалисти по история на медицината и би разкрило още по-пълно възможностите за съпоставка с други древни медицински традиции.

Може да се препоръча също в бъдеще разработването на електронна версия на критичното издание, позволяваща паралелно визуализиране на клинописните оригинали, транслитерацията, превода и филологическия коментар. Подобен ресурс би увеличил значително практическата стойност на труда за международната научна общност и би съответствал на съвременните тенденции в дигиталната хуманитаристика.

Посочените бележки имат – разбира се – само препоръчителен характер. Те не поставят под съмнение нито научната достоверност на изследването, нито неговите основни резултати. Напротив, те са естествено следствие от широкия тематичен обхват и перспективите, които трудът открива за бъдещите изследвания.

* * *

Няколко думи накрая и за останалите публикации на кандидата. В конкурса той участва с още пет студии и седем статии, голямата част от които са били обнародвани в престижни международни издания. Д-р ПАНАЙОТОВ е проявил похвална скромност да отсее само тях от немалката си научна продукция. Защото под неговото име в „Academia.edu“ фигурират 6 Books, 59 Papers, 20 Talks и 1 Event. Той има 1246 последователи, 158 цитирания и 32000 Public Viewers, сиреч посетители, читатели, с което се ранжира сред Топ 3% автори. При това, не всички работи се отнасят до терапията на очните заболявания в Месопотамия и въобще до древната асиро-вавилонска и шумеро-акадска медицина. Особено впечатлен бях от успешния му и увлекателно поднесен опит за съпоставка на идеята за клинописните демони със съвременната представа за болестотворни вируси. И в двата случая термините са заимствани от по-древни езици, културни носители на дълбоко вкоренени учения и традиции (шумерски по отношение на акадския и латински спрямо днешните европейски езици). И демоните, и вирусите са невидими за човешкото око (освен чрез своите прояви), те обитават граничната зона между живота и смъртта, били са сред първите обитатели на Земята и с възможно неземан или извънземен произход, дошли тук от Първичния Космос. Всичко това свидетелства за кой ли път, че в своята хилядолетна история човекът почти не

се е променил в базовите си разбирания, поведение и отношение към света. Единственото видимо развитие се наблюдава в сферата на използваните от него все по-усъвършенствани средства за борба с природата (оръдия на труда) и със себеподобните си (оръжията). Това е плашеща констатация и днешното глобално развитие ни дава все по-сериозни поводи за безпокойство.

* * *

В заключение: Представеният хабилитационен труд „*Mesopotamian Eye Disease Texts. The Nineveh Treatise*“ представлява завършено научно изследване с висока степен на оригиналност и със съществен принос към развитието на съвременната асир(и)ология, клинописната текстология и историята на древната медицина. Монографията съчетава прецизността на критичното текстово издание с дълбочината на историко-филологическия анализ и предлага убедителна реконструкция на един от най-значимите медицински трактати, достигнали до нас от древна Месопотамия.

Особено висока оценка заслужава методологическата последователност на изследването. Работата с оригиналните клинописни паметници, критичният анализ на вариантите четения, аргументираните текстови реконструкции и подробният научен коментар свидетелстват за висока филологическа култура и отлично познаване на съвременното състояние на научните изследвания в областта.

От гледна точка на хабилитационната процедура следва специално да бъде подчертана ясно откроената роля на д-р СТРАХИЛ ПАНАЙОТОВ при подготовката на монографията. Неговият принос обхваща основните етапи на критичното обработване на изворовия материал – колагията на клинописните паметници, транслитерацията, транскрипцията, подготовката на превода, значителна част от филологическия коментар и изграждането на научния справочен апарат. Това позволява с основание да се приеме, че приносът на кандидата има самостоятелен и определящ характер за окончателния научен резултат.

Монографията отговаря на най-високите международни стандарти за критично издание на клинописни текстове. Тя не само въвежда в научно обръщение един цялостно реконструиран медицински корпус, но и поставя солидна основа за бъдещи изследвания върху историята на медицинските знания, развитието на научната терминология и интелектуалната култура на древния Близък изток.

Въз основа на всичко изложено дотук съм на мнение, че представеният хабилитационен труд напълно отговаря на изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България и Правилника за неговото прилагане за заемане на академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 2.2. *История и археология*, научна специалност „Документалистика, архивистика, палеография, включително историография и изворознание“. Поради това убедено предлагам на уважаемото Научно жури да присъди на д-р СТРАХИЛ В. ПАНАЙОТОВ академичната длъжност „доцент“.

София, 31.08.2026

(проф. д. и. н. ВАЛЕРИ В)